

MAGYAR VERSEK KÖNYVE

M^{IÓTA} IRODALMUNK az egyetemes és magyar feladat-
érzés, a műveltség és a forma tisztult tudatával felsora-
kozott az európai irodalmak mellé, azóta állandó kérdés:
viszonya ahhoz a közönséghez, mely egyidőben táplálója
és befogadója. Kérdéssé vált e viszony — távolabbra nem kell vissza-
lépnünk — midőn a XVIII. század végén erőszakosan szakítani kel-
lett a régi irodalom korszerűtlenné lett fogalmával, sőt még nyelvével
is. Létrejött a szakadás írók és az alig kialakult közönség között, máig
élő történeti képletként megmutatva: mily bontó erőket szabadít fel
a hirtelen felismert haladás elkerülhetetlen szüksége. De lépni kellett
akkor, mégpedig nagyot. Századok kényszerű megállásából eredeti
akadályokat kellett eltakarítani az útból s az a magyar közönség, mely
már hozzászózott ezek szemtakaró jelenlétéhez, csodálkozó rosszalás-
sal, idegenül nézte az akadályokat könnyed mozdulattal félrehárító és
messze előre rugtató írókat. Elkövetkező évtizedek legnagyobbjainak
munkája volt szükséges ahhoz, hogy a megzavart egyensúly némi-
képpen helyreálljon.

Azóta a jelenség meg is ismétlődött. Megismétlődött élesebb
színekkel és kiáltóbb hanggal századunk fordulóján. Súlyosabb volt
mint az a régi, mert a nemzet-élet válságával járt párhuzamosan. Maga
az egész irodalmi élet vált ellenségesen szembenálló táborokra, szapo-
rítván az egyébként is megosztott magyar élet harci területeit. Az
irodalom változásának ténye immár nem magánosan álló, messze előre
tekintő, kicsiny írócsoportok és tőlük távol élő, még az irodalom új,
nyelvi és formai követelményeivel meg nem barátkozott, „elmaradt”
magyar közönség ügye volt, hanem egyidőben diszparát rétegekre
szétváló íróké és közönségé. A magyar irodalom időközben terjedel-
messé növekedett közönségében minden magatartás egyidőben kiál-
totta a maga jogait: túlméretezett lelkesedés, értetlen közöny, felizga-
tott ellenállás fogadta azt, ami az új köntösében, méltó joggal vagy
anélkül, jelentkezett. A verssorok polgárt és hazafit ijesztő politikai
programmokká hangosultak s a veszélyt érzők tiltakozó ereje írókat
szorított a nemzeti élet peremére. Tudjuk, e sok harcterű küzdelem
ma már végétért. A mindkét oldalon adott és kapott sebek még néha
fel-felszakadnak, de a sebek sajtóságában ma már csak egy minden időkre
szóló gyelmanetetés beszél.

A fájdalomkból tanulság szólalt meg már akkor, midőn háború és forradalmak elültével először néztek szét a magyar életben azok, akiknek múltat és jelent egybelátó szemet adott a Gondviselés. Irodalom és politikai nemzetsors összefüggései szokatlan élességgel tárultak fel előttünk. A jelenségekből nem időleges értékű következtetéseket vontak le, hanem a magyarság műveltségben alapstruktúrájára vonatkozóakat. Észrevették azt, hogy a műveltség tartalma nem minden ponton olyan minőségű, hogy sikerrel ellen tudna állani az életet kikerülhetetlenül fenyegető betegségeknek; észrevették, hogy e műveltség, úgy, amint idők folyamán kialakult, nem járta végig az elmélyülésnek azt az útját, melyet járnia kellett volna; észrevették, hogy e műveltség kialakulásának üteme nem mindig volt az egészséges szív nyugodt veréséhez hasonló s a túlságosan siető, máskor meg meglassuló tempó az egész szellemi szervezet alkati torzulását idézte elő.

Szellemtudományaink művelői látták meg a legtisztábban s egyben a legnagyobb felelősségtudattal is műveltségünk hosszú évtizedeken át eltakart bajait. Ráismerésük olyan időpillanatban történt, mely magában a szaktudományos módszerben is változásokat hozott. A multismeret új szemléleti módot dolgozott ki maga számára s e szemléletváltással arra törekedett, hogy a megelőző idő tudományánál hitelesebb megismerésig jusson el, egyben pedig magát a megfogalmazott ismeretet amannál életszerűbben közölje. Mindez a változás szinte egész Európa tudományára kiterjedt s a miénk is nem egy hasznos indítást kapott idegenből. Ugyanekkor azonban, a nemzeti élet egyetemére tekintve, ez az újabb értelmezésű magyar szellemtudomány nem merült ki abban, hogy önmaga megfrissült formáinak, eddig ismeretlen eredményeinek bámulója legyen, hanem egyúttal magára vállalta a legnagyobb és a legnehezebb feladatot is: pótlását mindannak, aminek hiányát nemzeti műveltségünkben kínzóan érezte, mélyítését annak, ami csak nyomokban volt megtalálható. A vállalt feladat nevelői volt s a kivétel mégis mentes volt minden tanítómesteri hangtól. Az értelem és az érzület felnőttejéhez beszélt, nem takargatott kemény igazságokat, nem simogatott közösségi gyengéket, nem kecsagetett könnyű célhozéréssel. Önmaga felelősségtudatát igyekezett átvinni azokra, akikhez szólt. Nevelői célját magasra tűzte ki, de annál világítóbban: tisztult történetpolitikai öntudat és a múltunk szellemi hagyatékát átélt művelt ízlés. Amaz eligazítónk e világi megmaradásunk változó kérdéseiben, ez biztosíték, hogy mindig a szellem legnagyobbjaival társalkodhatunk. Történet- és irodalomtudományunk vezet ma e cél felé.

EGY KÖNYV VAN MOST ELŐTTÜNK, a „Magyar versek könyve“¹ válogatott gyűjteménye a magyar költészet termésének. Egybeállítója Horváth János egyetemi tanár. A könyv a tudományos irodalomismeretnek és a nemzetnevelés gondolatának nagy találkozása, tartalmas műveltségre törekvő közönségünk számára pedig újabb alkalomadás, hogy azt, ami múltbeli költészetünk legjava, jelenvaló élményévé tegye.

A magyar közönségnek nem volt valami nagyon gyakori alkalma arra, hogy irodalmunk régibb alkotásainak csak nagyobb részét is

¹A Magyar Szemle Társaság kiadása. Bp. 1937. XXVI+592 1.

újraélje. Könnyen hozzáférhető szöveggyűjteményeink, olyanok, melyek közkezen forognának, nem igen vannak. Az a „les plus belles pages“- és „Auslese“-kultusz, melyet másutt oly nagy arányokban megtalálhatunk, nálunk eléggé ismeretlen. Van ilyfajta érdeklődés ugyan, de ez erősen a jelenre vagy az igen közeli múltra vonatkozó és ez a legutóbbi években többször is lehetővé tette egy-két irodalmi szöveggyűjtemény kiadását. Közönségünk törekszik a „jól értesültség“-re, az aktualitásban való eligazodásra. Oly sajátság ez, mely mindig a hirtelen civilizálódott egyén jellemzője is.

Valóban, mai közönségünk gyorsan érte utóit a haladó időt. Lépteit folyton gyorsította is, mert félt, hogy a haladásban elmarad. „Nem veszünk lélekzetet — írta a nagy tanulságok levonása idején Horváth János — a haladás egyes, elért állomásain; a nemzeti munka korszakos eredményeit nem tesszük közkinccsé, nem engedjük vérünkkel válni. Útfélen hagyjuk a felhalmozott kincset s tovább iramlunk mintaképeink után. Pedig a nyugat nem így haladt. Lassan járt: tovább ért. Ott a fejlődő műveltség minden nagy lépését egy-egy mindeneket átídomító megüledés követi; ott felélik, megemésztik, amit kiküzdöttek; ott idő jut arra, hogy egyénenkénti tulajdonná szívódjék fel a korok szelleme.“¹ Ezt az általános magyar szellemtörténeti igazságot szorosabban irodalmi életünkre vonatkoztatva is megtaláljuk az ő fogalmazásában: A magyar közönség „ízlése megvan, de öntudatlanul, úgy, amint az irodalmi életben való részvétele folytán benne is szükségkép kifejlett, vagy amint köztulajdonként a múltból reá is átöröklődött. Fölvette, de nem tartja számon örökségét: nem eléggé tudatos közönsége az irodalomnak. Oly nagy történelmi örökség, minő az irodalmi ízlés, gyarló kezekre van bízva, ha csak passzív vonzalom köt hozzá. Több kell ahhoz, származás szerinti, genetikus önismeretre kell szert tennie ízlésünknek, hogy magyar irodalmi műveltségnek mondhassa magát. Tudnunk kell, miben áll magyarsága, miből s hogyan jött létre. Ismernünk kell megörökítőit, a magyar klasszikusokat s ismernünk történelmi alapjait, azon elemeket, melyekből idők folyamán összetevődött ... Az ízlés, melynek tudatosításáról itt szó van, történelmi magyarságú lelki formát, magyar gyökerű műveltséget jelent. Öröklött hajlamaink származásrendjének, lelki őseinknek ismeretéről van itten szó... Aki tudja, mily nagy történelmi szerzemény egy klasszikus nemzeti ízlés, az, amily tudatos élvezője, éppoly tudatos védelmezője lesz annak s egyszersmind keze a nemzeti műveltség egységes folytonosságának. .. A történelmi ízlésre támaszkodó tudatos közönség bátran ítél vagy kárhoztat s nem puhatolja ki előbb mások véleményét, ítéletét maga a történelem irányítja, melyet ízlési tudat formájában lelki hajlammá edzett magába.“²

Művelt társadalmunk gondolkodásának és ízlésének „történetiév formálása nem mai keletű feladat, de a legutóbbi évtizedek nyomatókosabban követelik, mint valaha. Maga egyik legfontosabb nevelő intézményünk, az iskola, első renden pedig a középiskola nem mulaszt

¹ Aranytól Adyig. Irodalmunk és közönsége. Bp. Pallas-kiad. 6—7. 1.

² Új közízlés felé. Napkelet 1923. 83—84. 1.

egyetlen kínálkozó lehetőséget sem, hogy a vezetése alá kerültek lelkébe e történeti alapozottságú élet- és irodalomszemléletet beoltsa. Nem volt véletlen jelenség, hogy első és sokáig népszerű, költői szöveggyűjteményünk is a középiskolai nevelő gondolat jegyében fogant. Endrődi Sándor nagy anthológiájára, „A magyar költészet kincsházáéra gondolunk. De éppen ez az igen érdemes gyűjteménye a magyar költői szövegeknek figyelmeztet ma már azokra a veszélyekre, melyek mindig előállnak, ha az ilyen gyűjtemény mögött irányítóként pusztán csak egy élesen megfogalmazott, de az élet jelenségei számára szűkre szabott tudományelmélet húzódik meg. „Tanári pályámon — írta Endrődi Sándor könyve előszavában — gyakran egy-egy műfaj ismeretetésénél magamnak kellett Összeböngészniem a jellemző darabokat, mert nemcsak azt akartam, hogy tanítványaim megismerkedjenek egy-egy epigrammái vagy mesével, mint költői alkotással, de arra törekedtem, hogy ugyanakkor mintegy maguk előtt lássák ama műfaj történeti fejlődésének képét a legrégebb időktől jóformán napjainkig“.

Amikor ezek az idézett sorok napvilágot láttak, 1895-öt írtak. A magyar irodalomtudomány örökérvényűnek tetsző módszervívmányok ígézetében élt. Elmondhatta, hogy vége addigi alárendelt szerepének a tudományok rendjében: ő is az exakt tudomány rangjára emelkedett. Megismerésének anyagát megtalálta a pozitív tudnivalókban, egyéniséget ábrázoló elvét a Taine-i determinációs képletekben s történeti látásmódját Brunetiére műfajfejlődési elméletében. Igen természetes volt tehát, hogy mindenki örömmel ragadta meg a múlt és jelen irodalmának teljes birtokbavételét kínáló elveket, főként pedig azokat, melyek a szemlátomást növekedő anyag racionális rendezéséhez segítettek. Endrődi Sándor és szerkesztőtársai sem járhattak el másképpen. A kiválogatott szöveganyagot műfaji keretek közé rendezték. A műfajok valóban „élni“ és „fejlődni“ kezdtek, de maga az egyes költemény szerepe az egész történeti magyar szellemiség életében és fejlődésében elhalványult. Van itt ebben a gyűjteményben olyan műfaj, melyet csak XIX. századi, sőt kortársi versekkel lehetett illusztrálni s ott is, ahol a magyar régiség egyik-másik költeménye megfelelt az előre megszabott kereteknek, szinte szégyenkezve álldogált kopott tartalmával és igénytelen külsejével az új tartalmú és pontosan kitervelt formájú versek között. Súlybeli eltolódás jött létre a csodált XIX. század költészete javára. A műfaji elkülönítés nem engedte költői irodalmunk történeti életfolyamatának a maga valóságában való érvényesülését s vele együtt azét a nevelői gondolatét sem, mely ebből a történeti életfolyamatból kisugározhat.

A korabeli szaktudomány állandó távolodó mozgásban lévén a közönségtől, e munka szinte teljes egészében a középiskolára, mint a magyar műveltség formálásában a legszélesebbre tekintő intézményre hárult. E munkát végzi ma is. A középiskolai irodalomtörténet-tanítás történeti rendben járja végig irodalmunk múltját és ennek alkotásait. Munkájának hatását azonban sem lebecsülni, sem pedig túlbecsülni nem szabad. Neveltjei emberré fejlődésüknek oly időszakában vannak csak kezében, mely nem engedi meg, hogy a történetiség a maga teljes nevelő erejét érvényesíthesse. A korszerű követel-

mények nyomása alatt egyre tarkább arculatúvá kényszerített középiskola sietővé is vált, tevékenysége — éppen a történeti tanulmányokban — hajlamos a vázaltszerűsége. Igen kevés alkalmá van arra, hogy munkája eredménye ne csak ismeretek átadása legyen, hanem — éppen a magyar ízlésnevelés szempontjából — oly állandó igény kifejlesztése, mely az iskola időhöz és helyhez kötött keretein már túlmutat. A most megjelent „Magyar versek könyvé”-vei hathatós segítséget kapott törekvései megvalósításához. Neveltjeinek oly könyvet adhat a kezébe, mely útítársuk lehet még az iskolás évek után is.

A „MAGYAR VERSEK KÖNYVE» 706 időrendbe állított verse mögül is előtekint az irodalomtudomány aktuális arculata. Az az idő, mely e gyűjteményt az Endrődi Sándorétól elválasztja, a magyar irodalomtudomány fejlődésében erősen kritikai természetű időszak is volt. A mult-felfedezés XIX. századi, nem egy tekintetben romantikus láza után higgadtabb, illuziómentesebb korszak indult el. Régiségünk irodalmi hagyatékából több darabot ki kellett iktatni, mert hitelességük végérvényesen megingott vagy legalább is kétéssé vált. Hogy csak a legközismertebbet említsük, a kuruc kor költészetének anyaga néhány darabbal szegényebb lett s így halványabb az a fényesség, melyet annak idején gyűjtött köréje a lelkes rajongás. De a megmaradt versek is elegendők ahhoz, büszkeséggel és szeretettel tekintünk vissza az időre, mely termelte Őket. Másutt a kritikai meggondolás kénytelen volt költemények keletkezésének időpontját helyesbíteni, s így az irodalmi fejlődésben máshová, többnyire hozzánk közelebb helyezni. Egyik-másik régi költőnk munkásságának alaposabb számbavétele következtében ki kellett innét emelni egy-egy darabot s más költő munkái közé sorolni. Viszont a szerencsés felfedezés gazdagította is az eddig ismert irodalmi hagyatékot. Így áll a „Magyar versek könyvé” élén, méltó nyitányául a fejlődésnek, remek verses Mária-síralmunk. A kéziratos énekes-könyvek nagyobb számban való megtalálása és közzététele lehetővé tette, hogy irodalmunknak ez „alantibb” rétege, a tudós és vallásos jellegű alatt élő népszerű és világi is előtérbe kerüljön. Birtokállományunk tehát terjedelmében és minőségében is megváltozott. A „Magyar versek könyvé” szerkesztője a kiválogatásnál mind ezekre tekintettel volt.

„Hogy ily kiválogatásban a szerkesztőnek is érvényesül nemcsak történeti érzéke és tájékozottsága, hanem egyéni ízlése is: az természetes” — írja Horváth János a könyv formai és történeti tájékoztatást adó bevezetésében.¹ A szaktudomány immár szinte személytelenné vált eredményeinek tudomásulvétele és ezek hasznosítása egymagában még nem lett volna elegendő ahhoz, hogy a kiválogatott szöveganyag a maga szuggesztív nevelőhatását kifejthesse. Hogy e könyv összeállítására Horváth János vállalkozott, az a nyereség. Válogató és rendező kezét azok a tudományos és nevelői tapasztalatok irányították, melyek tanulmányaiból, összefoglaló műveiből és egyetemi előadásából ma már széles körökben ismertek. E művekkel állt helyre ismét szaktudomány s művelt magyar közönség kapcsolata, és érvénin. 1.

nyesült a szellemtudományok öntudatra és világos látásra nevelő ereje, ő volt az, aki először szólalt meg az igazság szavával a századunk elején kezdődött irodalmi átfejlődés izgalmas harcában, de ugyancsak ő adott irányító elveket a múlt tudományos megismerése számára is; szoborrá merevült és élettelen közhelyekké szikkadt íróinkat újra életközébe hozta, elfeledett vagy mellőzött korok szellemének természetét meghatározta és megmutatta ezek máig való érvényességét. Életprogramja mindig önmagához hű: magyarságunk jobbá és műveltebbé emelése. E program gyakorlati megvalósulása is állandó és a „Magyar versek könyve“ újabb jele a megvalósulásnak.

De érezzük e könyvben értékeket felfedező egyéni ízlésének mozdulatait is. Megtaláljuk itt költői irodalmunkból mindazt, ami a művelt magyar közönség köztudatában elevenen él, de nagyon sokat olyant is, mely elfeledetten rejtőzött könyvek és kéziratok lapjain, várva az életre-keltést. Az olvasó lépten-nyomon rábukkan ily meglepetésekre. Itt egy XVI. századi epikus részlet, amott egy szín- és mozdulatgazdag barokk leírás, másutt egy finom rokokó pillanatkép vagy az egy-versű költők valamelyikének ritka szerencsésű alkotása láttatja meg a biztosan tapintó ízlés ismereteinket gazdagító és ízlésünket formáló munkáját. Nem mérhető kár, hogy ennek az ízlésnek néhány esetben a kérlelhetetlen kiadói jog állott útjában. Így például Arany János verseiből csak nyolcat hozhatott a kötet, eléggé tudtára adva a könyv minden olvasójának, mily nehézségekkel kell az ilyenmű kiadványoknak megküzdenniök.

A MŰVELT MAGYAR KÖZÖNSÉG egyszer már tanúbizonyságát adta annak, hogy irodalmi múltunk alkotásainak újraélésében szívesen bízza magát Horváth János vezető kezére. A több kiadást megért Vörösmarty-anthológia nagy sikere volt e biznyság. Most e közönség messzibb és szélesebb tájakra indíthatja fel megismerő kedvét, mélyülni és művelődni kívánó magyarságát. „Magyar lélek, szív és ész, magyar szó és dallam színe-lángja szól hozzánk a közlött versek jobbjáiból. Meg vannak örökítve bennök lelki vonzalmaink, gondolat- és érzésvilágunk, jellemünk, kedvünk, humorunk, változatos hangulataink, szeretett tájaink, eredeti embertípusaink, nagyjaink emléke, történetünk, köz-sorsunk, minden örömünk és bánatunk, egész nemzeti egyéniségünk és műveltségi formánk: mindaz, amiben történetileg egyek vagyunk. Elmerülve olvasásukba, elemi erővel érezzük, hogy ez a kincs a miénk, s őrzésére csak mi vagyunk hivatottak és elkötelezettek. Becsüli-e mindezt a nagyvilág, ismeri-e az idegen? — nem kérdezzük. A m i lelki otthonunk ez: benne igazán magunk között vagyunk. De ha nyelvi határainkon kívüleső művelt embertársaink nem ismerik is, mi jól tudjuk, hogy ebben a mi legsajátabb otthonunkban ők is jelen vannak: jelen van az európai műveltség lelke, jelen van az ember“, mondja bevezetésében Horváth János. Ezt találja meg e kötetben az olvasó és nincs kétségünk abban, hogy szellemi múltunkhoz újra és igazabban hozzá édesedik.